

פשיעה – מה היא ומקור הדין (הרחבה) 1203

עון ופשע - עונות אלו הזדונויות. פשעים אלו המרדים, שאדם עושה להכעיס:

ספר הכרמל ערך פשע

ההבדל בין 'פשע' ובין 'חטא' ו'עוון', הוא: 'פשע' מציין מרד, שפורק עול אדוניו ועושה בזדון ובשאט נפש, והוא גדול יותר מ'חטא' ו'עוון', ששניהם הם אנוסים קצת: החוטא - מדוחק התאוה והיצר; והמעווה - מצד הטעות, ששכלו נפגע והוליקהו תועה ונבוך בכפירה במצוה או במצוה. אבל הפושע, שכלו שלם ויודע שהיא עבירה; גם לא תאנסהו התאוה לפי שעה, אלא פורק עול והולך חפשי בשרירות לבו על דרך המרד. ולכן גם כן סדר הוידוי לפי ההלכה כחכמים (יומא לו): 'חטאתי, עויתי, פשעתי' - מן הקל אל החמור...

ספר השרשים לרד"ק ערך פשע

פשע. מלך מואב פשע בי (מלכים ב' ג, ז), והם פשעו בי (ישעיה א, ב.)... **והשם על כל דבר פשע** (שמות כב, ח.), בסגול... ענין הפשע הוא המרד וצאת מרשות האדון או המצוה אותו על הדבר. וכן אמרו רבותינו ז"ל (יומא לו, ע"ב). עונות אלו הזדונויות וכן הוא אומר הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה, פשעים אלו המרדים וכן הוא אומר מלך מואב פשע בי... חטאים אלו השגגות וכן הוא אומר נפש כי תחטא בשגגה.

וכן מה שנאמר בענין הפקדון על כל דבר פשע, ורצונו לומר פשע בפקדון שלא שמרו כדרך השומרים, אף על פי שאין כאן מרד ואינו מאבדו בידיים נקרא פושע, כי אחר שאינו נותן עיניו ולבו ושמירתו בפקדון אשר הפקד אתו כאילו הוא מורד במפקיד אצלו ויוצא מתחת יד מצותו שצוהו לשמור הדבר וקבל עליו לשמרו ולא שמרו. מדוע שומר שפשע נקרא "פושע"? מה היא המרידה? הא יש כאן מצוה כלפי שמיא? א?

משנה מסכת בבא מציעא פרק ג משנה י

המפקיד מעות אצל חברו צררן והפשילן לאחריו או שמסרן לבנו ולבתו הקטנים ונעל בפניהם שלא כראוי חייב שלא שמר כדרך השומרים ואם שמר כדרך השומרים פטור. מדוע "דרך השומרים" פוטרת אותו? הבעלים לא ציפה ליותר? השומר אינו מתחייב ליותר? גזירת הכתוב? האם דרך השומרים היא גם הדרך בה אדם שומר את שלו (השומר עצמו? רוב העולם?). דרך השומרים – נאמרה בתורה?

הלכה היא ששומר חנם פטור בגניבה ואבידה ואונס וחייב בפשיעה. אולם ברור שגניבה הבאה מחמת פשיעה הינה גניבה (כגון השאיר יהלומים במקום פתוח) וגניבה הבאה מחמת 'אונס' (ליסטים מזויין) יש בה פטור אונס. ויש לנסות להגדיר מה היא פשיעה, אבידה, וכו'.

בכר השבת / ב' באדר 16.02.10

אחר השעה 10 בלילה, חזר הגראי"ל מעצרת התעוררות בביתו ובירושלים. בהיכנס ראש-הישיבה ופמליתו לבית, גילו לחרדתם מהפיכה רבה, כאשר סכומי הכסף והשיקים שהוסלקו בבית, נעלמו. המדובר בכספים שקיבל הגראי"ל שטיינמן מנדיבים, בכדי לחלקם - כמנהגו מדי ראש חודש, לראשי-ישיבות, כוללים וקופות צדקה. הממצאים הוכיחו כי לא נמצאו כל סימני פריצה לבית, מה שהביא למסקנה, כי לגנב היה ככל הנראה מפתח ברשותו... גורמים במשטרה אף העריכו, כי הגנב, שידע בדיוק לאלו **מדפים** לגשת, הינו "יותר מקשור" לבני הבית, וידע בדיוק באיזו שעה יעדרו הגראי"ל ופמליתו...

לקמן לגבי שמירה "כדרך השומרים" - שמירה מאחורי מדפי ספרים?

סנהדרין דף קט. / אנשי סדום

דרש רבא: מאי דכתיב חתר בחשך בתים יומם חתמו למו לא (ראו) [ידעו] אור, מלמד שהיו נותנים עיניהם בבעלי ממון, ומפקידים אצלו אפרסמון, ומניחים אותו בבית גזיהם. לערב באים ומריחין אותו ככלב, שנאמר ישובו לערב יהמו ככלב ויסובבו עיר, ובאים וחותרים שם ונוטלין אותו ממון.

האם השומר נהג כהוגן? אם בגנזים אלו היה ממון של אחרים?

שמות פרק כב (1)

(ו) כי יתן איש אֶל רֵעֵהוּ כֶּסֶף או כְּלִים לְשֹׁמֵר וְגָנַב מִבֵּית הָאִישׁ אִם יִמָּצֵא הַגָּנֵב יִשְׁלַם שְׁנָיִם: (ז) אִם לֹא יִמָּצֵא הַגָּנֵב וְנִקְרַב בְּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים אִם לֹא שִׁלַּח יָדוֹ בְּמִלֵּאכֶת רֵעֵהוּ: (ח) עַל כֵּל דָּבָר פֶּשַׁע עַל שׂוֹר עַל חֲמוֹר עַל שֶׂה עַל שִׁלְמָה עַל כֵּל אֲבִדָּה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דָבָר שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יִרְשִׁיעוּ אֱלֹהִים יִשְׁלַם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ:

בפשט הכתובים – האם חייב בפשיעה? מה היא הפשיעה המדוברת? מה פירוש המילה "פשע"? מה הוא מקום שמירת החפצים על פי הפסוק?

רש"י שמות פרק לד פסוק ז (פרשת כי תשא) –

נושא עוון ופשע

אנציקלופדיה תלמודית כרך נא, [מנהג המדינה]

טור תקפ – תקפא / טעם הדין

בטעם הדין שיש לילך אחר מנהג המדינה בדברים התלויים במשא ומתן שבין אדם לחבירו, כתבו ראשונים ואחרונים שכל הנושא ונותן עם חבירו בסתם, על מנהג המדינה הוא סומך, והרי זה כאילו התנה על כך עם חבירו בפירוש... וכעין זה כתבו אחרונים לענין עניני ממון הנוגעים לציבור, שהטעם שהולכים אחר המנהג לחייב בהם את הציבור הוא, משום שכביכול הסכימו על כך הציבור בפירוש, והסכמת הציבור מחייבת את הציבור.. ויש מן הראשונים שנראה מדבריהם שהוסיפו שיש לילך אחר מנהג המדינה, משום שיש למנהג זה כח של תקנות* חכמים, המחייבות בעניני ממון משום שהפקר-בית-דין הוא הפקר. וכן כתבו אחרונים לענין מנהג מדינה בדברים הנוגעים לציבור, שהטעם שהוא מועיל לחייב בו את הציבור הוא, משום שהוא חשוב כהסכמת הציבור, ולסוברים שהסכמת הציבור מועילה משום שיש לה כח של תקנת בית דין, אף המנהג מועיל משום שיש לו כח של תקנת בית דין.

האם נוכל לומר שגם "דרך השומרים" הינה חלק ממנהג המדינה? לפי הטמעים השונים?

גמ' בבא מציעא דף מב. (2)

גמרא. בשלמא כולחו - שלא שימר כדרך השומרים, אלא צררן והפשילן לאחריו, מאי הוה ליה למיעבד? - אמר רבא אמר רבי יצחק: אמר קרא (בפרשת מעשר שני) "וצרת הכסף בידך" אף על פי שצרורין - יהיו בידך.

האם הפסוק "מתערב" ומחייב יותר מדרך השומרים? או זו היא דרך השומרים ליטול מקדימה ולא מאחוריו?

ירושלמי מסכת בבא מציעא פרק ג הלכה ז

מתי אמרו שומר חנם נשבע ויוצא בזמן ששימר כדרך השומרים נעל כראוי קשר כראוי נתן באפונדתו צררן בסדינו והשליכן לפניו נתן בשידה ובתיבה ובמגדל וגנבו או אבדו חייב בשבועה ופטור מלשלם. ואם יש עדים שעשה כן אף משבועה פטור. נעל שלא כראוי קשר שלא כראוי הפשילן לאחריו נתן בראש גגו וגנבו חייב לשלם. נתן במקום שנוהג ליתן שלו אם היה ראוי לשמירה פטור ואי לא חייב.

שים לב לסיפא! (ולגבי ראש גגו – לקמן).

נמוקי יוסף מסכת בבא מציעא דף כד. / אחר

הבאת דברי הירושלמי

ע"כ בירושלמי. והביא מקצתו הרב אלפסי ז"ל בהלכות אלמא בשומר חנם שנעל כראוי כדרך כל אדם בשלו פטור וכן כתב ה"ר יצחק בר' ראובן אלברגלוני ז"ל שקבל מרבתינו זהו דעת הרנב"ר ז"ל בחדושי.

בית הבחירה למאירי מסכת בבא מציעא דף צג

עמוד א

שומר שכר דיו לענין פטור אונסין שישמור כדרך שרוב בני אדם שומרים את שלהם וכל שאירעו אונס בשמירה כזו אף על פי שהיה אפשר לו לשמור בדרך שלא היה האונס בא פטור מעשה באחד שהיה רועה על שפת הנהר ונסתרכו רגליה של בהמה אחת זה בזה ונפלה למים ומתה ובא מעשה לפני חכמים ואמרו ומה היה לו לעשות וכבר שמר כדרך שרוב בני אדם שומרים:

תשובות הגאונים – הרבבי סימן תקנ

ולענין מאי דטען שמעון דהוה יתיב בחנותיה ואתא טרארא (=נוכל/גנב) ושקל מן קמיה צררא דדינרי מן ממוניה דראובן. מיחייב שמעון לשלומי ליה לראובן אילין דינארי כולחון דאיגניבו מן קמיה משום דפשע בהון. ודינא קאמר ליה ראובן דאם תמצא לומר כדבריד מיפשע דפשעת בהון ואילו נטרת כראוי לא הוה מיגניב מינך מידי. והדא מילתא דעבד ליה שמעון פשיעותא רבתא היא דאסח דעתיה מלעיוני בדינרי ונטוראנון עד דאיגניבו. ובכי האי גונא לא מיבעיא שמעון דנן דחייב משום דשומר שכר הוא דהא אית ליה פלגא ברואחא אילא, אפילו שומר חנם בעלמא על כי הדין מעשה דהא לא נטר. דתנן המפקיד מעות אצל חבירו צררן והפשילן לאחריו מסרן לבנו ולבתו הקטנים ונעל בפניהם שלא כראוי חייב שלא שמר כדרך השומרים. ועיקר השמירה בראיית העין היא דתנן לענין הנחבל רואין אותו כאלו הוא יושב ושומר קישואין¹. וכנגדה עיקר הפשיעות העלמת העין. הילכך חייב שמעי' לשלומי לראובן מאי דגנב טרארא מן קמיה

רבינו יהונתן מלוניל על הרי"ף מסכת בבא מציעא

(לפי דפי הרי"ף) דף כג עמוד ב (2?)

¹ נוסח הירושלמי ב"ק פרק ח' הלכה ג.

בקבלת השומר (3)

א"ל אביי אלא מעתה עאל למתא וכו' א"ל אין, ולא חייבה התורה ש"ש בגנבה ואבדה אלא בשלא שמר בזמן שדרך בני אדם שומרים אבל אם שמר כדרך השומרים פטור שלא קבל על עצמו לשמור אלא כדרך השומרים שלא יכנס לעיר ולא יישן בזמן שאין בני אדם עושין כן ולנהוג אותם כדרך שבני אדם עושין לנהוג אותם. ומיהו אף על גב דאמר רבה מאי הוה ל"י למעבד דוקא בכי הני גווני אבל אם עאל בעידנא דלא עיילי אינשי פושע הוא אפילו לרבה ואפילו הקיפן חומה של ברזל...

שים לב לנימוק !

ב"מ דף לז. – לז: / שומר שבני ביתו שומר (4)

אמר רבא, כל המפקיד על דעת אשתו ובניו הוא מפקיד.

שם לב האם תלוי בדעת המפקיד או בדעת הנפקד ?

תרומת הדשן סימן של"ג (*4)

שאלה: ראובן הפקיד אצל שמעון מאתים זהובים מונחים בכד קטן צייר וחתם, והלך שמעון והצניע בחדרו שהוא כיפת אבנים תחת מטתו רחוק מאד מפני המטה עד סמוך לכותל שבאחורי המטה שאין שם הילוך בני אדם לחפש במקום הזה אחר ממון כלל, ויהי לימים אח"כ ברחא תרנגולת אחת של לוי לאותו החדר דרך החלון, ובא לוי ובקש משמעון לפתוח לו כיפתו לחפש התרנגולת וכן עשה שמעון ופתח לו ועמד על הפתח, ולוי נכנס וחפש התרנגולת בכל הזויות גם תחת המטה עד שמצא התרנגולת והלך לו. ושמעון לא שם אל לבו בפעם ההוא שהיה הכד שהזהובים בו תחת המטה, ולזמן מועט אח"כ בא ראובן ותבע פקדונו, והלך שמעון להביא מתחת המטה ולא מצא ונבהל וזכר מאז שהניח את לוי לחפש שם התרנגולת, וספר לראובן כל המאורע ואומר לו הנחתים תחת המיטה כדי לעשות שמירה מעולה מפני שאין לב האנשים והגנבים לחפש שם אחר הממון אך האמת כשהנחתים את לוי לחפש שם לא נזכרתי בדבר לא ידעתי אם הוא לקחו או אם כבר היה נגנב או נאבד, והשיב ראובן פשעת בשלי שלא סגרת פקדוני בתיבתך וגם במה שהנחת את לוי לחפש במקום שהיה מונח שם פקדוני, הדין עם מי?

תשובה: יראה דבתחילה יש לנו לבאר אם פשע שמעון במה שהניחו בכיפתו תחת המטה, אי חשיב כה"ג שמירה כראוי לשומר חנם אם לאו, בפי המפקיד / ב"מ מב ע"א/ אמר כספים אין להן שמירה אלא בקרקע. ומחלק הספר התם לפי הזמן, דבזמן דשכיחי גששיא או פרומאי או טפוחאי משתנים השמירה,

והפשילן לאחוריו, כלומר צררן בסודר שבראשו העודף ממנו אחורי ראשו נמצא שלא שמר כדרך השומרים שהיה לו להניח ראשי הסודר הקשורין בו המעות מלפניו שיוכל תמיד למשמש בהן דכתיב [דברים י"ד] וצרת הכסף בידך ודרשיתן אף על פי שצוררין יהיו בידך... נעל בפניהם שלא כראוי ובאו גנבים ונכנסו בבית אין להם פשיעה גדולה מזו ואף על פי שהוא שומר חנם חייב. ואם שמרן כראוי, מפרש בגמרא בכספים אין להם שמירה אלא בקרקע קבורים ולא יהא פחות מטפח עליהם מן העפר ואף על פי דלענין חמץ שנפלה עליו מפולת לא חשבינן ליה כמבוער אלא א"כ יש על גביו עפר שלשה טפחים לא דמי דהתם משום דיש ריח לפת ואנו יראים שמא יריח הכלב הפת ויחפש אחרי ויגלהו וחיישינן שמא ימשכנו לאכלו אף על פי שבטלו ואמר אותו חמץ שתחת המפולת יהא בטיל וחשיב כעפרא אבל הכא לגבי פקדון משום אכסויי מעינא הוא דבעינן שיקברנו וכיון שאינו דבר שיש בו ריח סגי בטפח.

מציין הן לדרך השומרים והן לפסוק – מה מלמדנו ?

רמב"ם הלכות שאלה ופקדון פרק ד הלכה א – ג

המפקיד אצל חבירו בחנם ונגנב או אבד הרי זה נשבע ונפטר שנאמר וגונב מבית האיש וגוי ונקרב בעל הבית אל האלהים אם לא שלח ידו במלאכת רעהו, ומגלגלין עליו בתוך השבועה שלא פשע אלא שמר כדרך השומרים ולא שלח בו יד ואחר נגנב, שאם נגנב אחר ששלח יד בפקדון חייב באחריות. (ב) הואיל ופטר הכתוב את שומר חנם מן הגניבה קל וחומר מן האונסין הגדולים כגון שבורה ושבויה ומתה והוא שלא שלח יד בפקדון אבל שלח יד בפקדון חייב באונסיו, כיצד דרך השומרים הכל לפי הפקדון יש פקדון שדרך שמירתו להניחו בבית שער כגון הקורות והאבנים, ויש פקדון שדרך שמירתו להניחו בחצר כגון חבילות פשתן הגדולות וכיוצא בהן, ויש פקדון שדרך שמירתו להניחו בבית כגון שמלה וטלית, ויש פקדון שדרך שמירתו להניחו בתיבה או במגדל ונועל עליו כגון בגדי משי וכלי כסף וכלי זהב וכיוצא בהן.

(ג) השומר שהניח הפקדון במקום שאינו ראוי לו ונגנב משם או אבד אפילו נאנס שם כגון שנפלה דליקה ושרף כל הבית הרי זה פושע וחייב לשלם, ואף על פי שהניח הפקדון עם שלו אם ראוי לשמירה פטור ואם אין המקום ראוי לשמירה חייב בשלו הוא רשאי ואינו רשאי בשל אחרים.

עייין שוב בפסוקים לעיל – מה הוא מקום שמירת כסף ? מדוע הרמב"ם (ע"פ הגמ') מחמירים יותר מהפסוק וביחס לכסף – שני מקורות לעיל בפרשת השומרים ובפרשת מעשר שני ? (ועייין בטש"ע ועוד לגבי בית שלם ובית רעוע וכו').²

² מרדכי מסכת בבא מציעא פרק המפקיד רמז רפ: "כן מצאתי בשם ר"ת דשמעתין מיירי דוקא לדידהו שהיה להם בחים רעועות בשדות אבל לדין האידנא א"צ שמירה בקרקע".

ש"ך בחו"מ סימן ס"ז ס"ק קכ"ז / סברא (6)

...דפושע חייב מדין מזיק מסברא אפילו בלא קרא... דאין כונת הרמב"ם דפושע מזיק ממש הוא, אלא כמו מזיק הוא לענין דמן הסברא חייב פושע אפילו בלא קרא.

לאמור לעיל, מקורות/סברות (שים לב למיסופר ושכחות) על חיובו של שומר לשמור כדרך השומרים, תוכל להציע נפ"מ בין השיטות? אם תהיה מחלוקת בין המפקיד לשומר האם השמירה בוצעה כ"דרך השומרים" – כיצד נכריע? אם אין דרך אחידה בשמירה ויש שומרים כך ויש אחרת, כיצד יש לנהוג?

קצות החושן סימן שם ס"ק א (7)

ובעיקר הקושיא שהקשו תוס' סוף פרק הזהב בהא דבעינן גבי שמירת קרקעות שקנו מידו, נראה לפי מ"ש תוס' פרק אף על פי (כתובות) דף נ"ו (ע"ב ד"ה הרי זו מקודשת) שהקשו בהא דאמרו סוף פרק הפועלים (ב"מ צד, א) במתנה שומר חנם להיות פטור מפשיעה דלא הוי מתנה על מה שכתוב בתורה דמעיקרא לא שעבד נפשיה ואילו גבי על מנת שאין לך עלי שאר כסות תנאו בטל ולא אמרינן מעיקרא לא שעבד נפשיה, ותירצו דגבי שומרינן אין החיוב אלא משום דהתורה ירדה לסוף דעתן של בני אדם שרוצין להתחייב בכך שומר חנם בפשיעה ושומר שכר בגניבה ושואל באונסין וכיון דלא שעבד נפשיה לא חייבתו התורה ע"ש, וכיון דהתורה ירדה לסוף דעתן של בני אדם שרוצין להתחייב בכך ואפ"ה בעבדים ושטרות וקרקעות פטרה התורה אף על גב דדעתן להתחייב שוה בהנך כמו בשאר מטלטלין, א"כ אינו מוסיף באמירה ידידה שאמר שרוצה להתחייב כיון דידיענו שרוצה להתחייב ואפ"ה פטרו התורה ואינו מחויב באמירה יותר אא"כ קנו מידו, אבל בהנך דאית בהו דין שומרינן לא חייבה התורה את השומרינן ביותר מדעתן ומשום דשומר חנם אין דעתו אלא לחייב בפשיעה וכן כולם אבל היכא דשעבד נפשיה ביותר משומר חנם חייב בדברים בעלמא:

וכתבו הרמב"ם וסמ"ג וא"ז כל אילו הדינים ממש כדין הנמצא בתלמוד, ולא חלקו כלום בין שהיה מנהג השמירה בימיהם ובין האידנא. וכתבו עוד דאפילו אם נתנו במקום שנוהג לשמור את שלו אם אין המקום ראוי לשמירה לפי מה שהוא הפקדון חייב לשלם שאם ירצה לפשוט בשלו אין לו לפשוט בשל חבירו. וכן כתב במרדכי בשם ראב"ה דאינו מועיל לפטור דנתנו במקום שנוהג לשמור את שלו, אא"כ התנה עמו לתתו במקום שיתן את שלו. אבל כתב ראב"ה דגם לענין כספים וכיוצא בהן הכל תלוי במנהג המקום והזמן האידך נוהגין לשמור, כדאמרינן האידנא דשכיחי גשויא והאידנא דשכיחי פרומאי. אלמא דלפי הענין משתנה השמירה ולכך האידנא אם נתנה בכיפת האבנים דמנטרא מנורא ומגנבים אין צריך לטומנם בקרקע ופטור בכך. ובשם ר"ת וספר החכמה כתב במרדכי, דדוקא בימיהם שהיו להם בתים רעועים בשדה בעינן שמירה בקרקע אבל לדין שיש לנו בתים טובים בעיירות לא צריכים. וכעין זה כתב אשירי בשם ר"י הברצלוני שכך קבלה מרבנותיו דדוקא בימיהם דהוי שכיחי גנבים ורמאים שהיו מחפשים, אבל בזמנינו אם נתנם במקום הראוי לשמירה במקום שנוהג לשמור את שלו די בכך ופטור, והסכים אשירי לזה וכתב שראוי לסמוך על דא. ובהגה"ה באשירי בשם מהרי"ח הוסיף עוד טעם לפטור וכתב אם נתנו בחדר סגור ובתיבה סגורה דפטור אדעתא דהכי קמפקיד עכ"ל. נראה דרוצה לומר דכיון דידוע המפקיד שאין הנפקד רגיל לשמור שום דבר כלל כי אם בענין זה מעיקרא אדעתא דהכי קמפקיד. ומהשתא נראה ב"ד מה שהניח שמעון הפקדון בכיפתו תחת המטה לא פשע מידי....

האם יש צורך בידיעה בפועל של המפקיד?

בית יוסף חושן משפט סימן רצא / תלוי במפקיד

(4)

ומכל מקום נראה לי דהשתא לדין להרב רמב"ם ז"ל נמי אין כספים צריכין שמירה בקרקע שהרי הדבר ידוע שאין דרך בני אדם עכשיו לשמור כספים בקרקע וכל המפקיד על דעת שישמור כדרך שבני אדם רגילין לשמור באותו זמן הוא מפקיד. האם יש נפ"מ לדינא אם תולים בדעת המפקיד או בדעת הנפקד?

ירושלמי מסכת שבועות פרק ח הלכה א

תני וגונב מבית האיש לא מראש גגו. אמר ר' לעזר הדא דתימר בגג שאינו מבוצר אבל בגג מבוצר כבית היא.

מכילתא דרבי שמעון ב"ר יוחאי (אפשטין-מלמד)

שמות פרק כב פסוק ו (פרשת משפטים) / דרשת

פסוק! (5)

וגנב מבית >האיש ולא מראש גגו מגיד שאם לא שימר כדרך שומרינן חייב.